కథానిక :

'మీ అన్నయ్యను ఏమిచేశావ్?'

•

శ్రీ జనస్వామి కోదండరామశాస్త్రి

ముప్పదిఅయిదుసంవత్సరముల వయసువరకూ దీక్షితులు ఎట్టి దుర్వ్యసనములకునూ వశుడు కాలేదు. ఉత్తమమానవుడనీ, కరుణాకోమలహృదయుడనీ ఆగ్రామంలో అశేషప్రజానీకంలో అశేషప్రజానీకంచే స్తుతింపబడుతూండేవాడు. కాని యీనాడు వారందరూ అతనిసందర్భం వచ్చుసరికి కొంచెం నీరసంగా నాలుక చప్పరిస్తున్నారు.

దీక్షితుల తమ్ముడు హరినారాయణకు మైనరు వెళ్లి సుమారు పదిసంవత్సరములు కావస్తున్నప్పటికీ అన్నగారి అదుపాజ్ఞలలోనే మెలుగుతూవచ్చాడు. గృహబాధ్యతలూ, వ్యవహారపు చిక్కులూ, ఏమీ తెలియకుండా ఆ చల్లనినీడలో సుఖంగా విశ్రమించాడు. భాగపంపిణీవిషయం ఎన్నడైనా ఊహాపథములో మెలిసినప్పుడు అతని తనువు భయకంపితమయ్యేది. పురాణవ్యక్తుల్లోని సజ్జనత్వమును కొంత వఱకూ తన అన్నగారిలోను, వదినగారిలోనూ కాంచగలిగి ధన్యుడనైనానని ఉవ్విళ్లూరుతున్నాడు.

నారాయణ తన తండ్రిని ఎఱుగడు. తన జన్మనక్షత్రపు అమంగళఫలితముగ తనకు మూడోఏడు దాటీ దాటకమునుపే వూపిరివిడిచాడని ఎవరో చెప్పగా విన్నాడు. ఇక, తల్లిని బాగానే ఎఱిగున్నప్పటికీ ఆమె తనకు తల్లి అనే భావన అతనికి ఎక్కువగ వుండేది గాదు. అతని బాల్యదశ అంతా వదినగారు చూపిన గారాబములోనూ, వాత్సల్యములోనూ గడచిపోయినది. వాత్సల్యరస ముప్పొంగిపోతున్న హృదయంతో వాని నున్నని బుగ్గలను ఆప్యాయంగా ముద్దుకొనేది. ఆ బోసినోటినుండి వెలువడే ముసిముసినవ్వులు ఆమె హృదయపులోతులలో నవ్వులపాటలుగా సుమధుర మంజులగానమును సలుపుతూ వుండేవి. సంతానప్రాప్తికి నోచుకొనని ఆవదినగారికి కరువుతీరినది. వచ్చీరాని వంకరటింకరమాటల్లో 'అమ్మా' అని సంబోధించేవాడు ఆమెను. అంతట ఆమె హృదయమును ఒక విధమైన చల్లదనమూ, సంతోషమూ, సంతృప్తీ ఆవహించేవి. 'నాకు సంతానభాగ్యము లేదనిన బాధలేదు. ఇతను బ్రతికి బట్టకడితే నాకదే పదివేలు. దేవీ! ఇతని ఆయుర్భాగ్యమును కరుణతో కాపాడు' అని అంటూ తమ కులదేవతను ప్రార్థిస్తూవుండేది ఆమె. నారాయణ పెద్దవాడైన తరువాతకూడ 'అమ్మా' అని అనవచ్చి వెంటనే ఆమాట సగంలో ఆపుకుని 'ఒదినా' అని పిలిచేవాడు. అన్నగార్నీ, ఒదినగార్నీ చూపించి 'వీరిద్దరూ నీ శ్రేయోభిలాషులు. యీలోకంలో వీరిద్దరికంటే నీ కితరదైవాలున్నారని నీవు ఎన్నటికీ నమ్మవలదు.' అని అంటూ చరమదశలో వున్న తల్లి ప్రబోధించిన గాంభీర్యవచనములు అతని మనసులో మణిదీపాలై నిలిచిపోయినవి.

తల్లితండ్రులు లేని లోపము అతని కెన్నడూ తలపునకు రాలేదు. ఆ స్థానములు రెంటినీ వారిరువురూ ఆక్రమించుకుని ప్రేమగా పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేశారు. తదుపరికూడా ఆ స్థానములనుండి తప్పుకుని పోదామన్న కోరిక అతనికి కలుగనేలేదు. ఆస్థానములలో ఏదైనా ఒకటి విధిప్రతికూలతచే ఖాళీపడితే తన గతి ఏమికాను అని బాధపడుతూండేవాడు. ఆ అన్నగారి ఛాయలో అతను సుఖమయమైన విశ్రాంతికుటీరమును నిర్మించుకున్నాడు. అది అగ్నిపాలు గాకుండా సహృదయతతో, శాంతచిత్తముతో, భక్తిభావంతో దానిని జాగ్రత్తగా కాపాడుకుంటున్నాడు. కాని దానికే యీనాడు ఒక తూటు పడినది. స్థైర్యచిత్తముతో ఆవిషాదమేఘమును. ఎదుర్కొనినాడు. కాని వెంటవెంటనే తూట్లు కన్పించి కుటీరపుగోడలు కూలిపోవుటకు సిద్ధంగా వున్నవి.

ప్రపంచంలో ఎందరు ఎన్నిమాటలు చెప్పీ తనను నమ్మించలేకపోయినారు. కండ్లారా ఆయనవాలకమును చూచికూడా అది మద్యపానఫలితమేనని ఎందుకు భావించుకోవాలీ అని తర్కవాదనలో దాన్ని

కొట్టివేశాడు. ప్రతిరోజూ తన భార్య ఊపిరి త్రిప్పకోకుండా వాగుతున్న మాటలను పెడచెవిన పెట్టినాడు. కాని ఈనాడు తాను తన అన్నగారి గదిలో మేజాపై డజను బ్రాందీసీసాకాయలను చూడగలిగినాడు! తన అన్నగారి సంతకముతో వుండిన పదివేల రూపాయల ప్రామిసరీనోట్లను పెద్ద షావుకారువద్ద తను స్వయంగా చదివినాడు! ఇంకనూ మరి అయిదువేలకు గ్రామంలో ఎవరెవరికో వ్రాసివున్నవనే మాట విశ్వసించకుండా వుండుట ఎలాగూ?

ఆరాత్రి శయనాగారములో కడుగిడుతూనే కొంటెతనంగా అడిగింది రాధాదేవి తన భర్తను: "సాయంకాలం కిటికీసందుల్లోనుంచి బావగారి గదిలోకి తదేకదీక్షగా చూస్తున్నారెందుకండీ? మీకెపుడూ అలాంటి అలవాటు లేదే!"

అనేకజటిలసమస్యలలో చిక్కుకుని మూగగా బాధపడుతూండిన అతని మనసుకు ఆ గడుసుమాటలు రోషావేశమును కలిగించినవి.

"చూడవలసిన అవుసరం కలిగింది; చూశాను."

కంఠస్వరమును బట్టి అతనిలోని ఉడుకుబోతుతనమును గ్రహించి దానిని వృద్ధిపఱచుటకు పూనుకున్నది రాధాదేవి.

"ఆఁ. అవునులెండి. దానికి కాదు నేనన్నది. అన్నగారి గది తమ్ముడూ, తమ్ముడి గది అన్నగారూ చూచుటలో విడ్డూర్యం ఏమి వున్నది లెండి? మీరిద్దరూ ఏకోదరులాయె! వారి బాగోగులకు మీరూ మీబాగోగులకు వారూ కాకపోతే మరెవరవుతారు గనక!"

"రాధా! నాగుండెలు దహించుకుని పోతున్నయి. ఇక మరి మాట్లాడకు"అని నారాయణ నుదురు చిట్లిస్తూ ప్రక్కకు పొర్లగిలినాడు.

మర్నాటి సాయంకాలం నాలుగుగంటలకు తమ కుటుంబమునకు ప్రస్తుతం పదిహేను వేలరూపాయల ఋణమున్నదని తేల్చుకున్నాడు నారాయణ. "ఇప్పటికైనా నువ్వు తెమిలి బయటపడు. కొంతవఱకూ బాగుపడిపోతావు. లేకపోతే మీరిరువురూకూడ సర్వనాశనమైపోగలరు"అన్న పెద్ద షావుకారుగారి సుభాషితాలు అతని మనసుకు సూటిగా తగిలినవి. కొంచెంసేపు ఆలోచించుకున్న పిమ్మట అది సత్యమేననిపించింది.

ఆయాసంగా, అలసటగా, శ్వాసవాయువులు బరువుగా ఎగ పీల్చుకుంటూ లోపలకు వచ్చుచున్న నారాయణను జూచి ధారపు పట్టా అల్లుతూ కూర్చొని వున్న ఒదినగారు లేచి నిలబడి "నారాయణా! ఇంతసేపు ఎక్కడికి వెళ్లావ్? నీదేహస్వభావమునకు తిరుగుడు సరిపడదు నాయనా" అని అంటూ లోపలికి వెళ్లి గాజులోటాతో మజ్జిగనీళ్లు తీసుకొనివచ్చింది.

"ఇటువంటి దయామయితో మరియొక నిమిషమునకు శాశ్వతమైన విరోధమా?" అతని నేత్రముల నుండి వేడికన్నీటిబొట్టు ఒకటి దగ్గఱగానే నిల్చొని వున్న ఒదినగారి పాదముపై చిటిక్కుమని వాలినది. వెంటనే అతని కపోలములపై కన్నీటిచారలు తళతళలాడుట ఆమె గమనించినది.

"పిచ్చినాయనా! నీకు విచారం ఎందులకూ? నేనుండగా..."అతని శిరమును తన హస్తములలోకి తీసికొని ఒంకులు ఒంకులుగా తిరిగి తైలస్పర్శచే బంగారు రేకులవలె మిలమిలలాడుతున్న ఆ క్రాపింగుజుట్టును సాదరంగా, వాత్సల్యంగా, దయగా నిమురుతున్నది.

"నీవు వుండి ఆపలేవు తల్లీ యీ కాబోతున్న సర్వనాశనమును. ఆపగలిగితే అన్నగారిముందు ఏ మాత్రమూ పిరికిపడకుండా వుండగలిగితే నా స్థైర్యహృదయమే కొంతవఱకైనా ఆపగలుగును..." అని మనసులో వాపోయినాడు.

ఇంతలో కిఱ్ఱుచెప్పుల చప్పుడు వినిపించినది. "మీ అన్నయ్య వస్తున్నారు..." అని లేచి ఒదినెగారు తలుపుచెక్కల చాటుకు తొలిగింది.

ముళ్లకఱ్ఱ గోడకు ఆనించి ఎదుటి అరుగుపై కూలబడుతూ "అలసినట్లున్నావేరా హరీ?" అని ప్రేమగా ప్రశ్నించాడు దీక్షితులు.

లలాటభాగమున ఉద్భవిల్లే స్వేదజలబిందువులను తుడుచుకుంటూ ముఖం కొంచెం ప్రక్కకు ఒంచుకుని కల్పితమైన చిరునగవుతో నారాయణ అన్నాడు: "ఆఁ, ఏమీలేదు అన్నయ్యా...ఒక క్షణకాలంపాటు అలా ఎండలోకి వెళ్లివచ్చాను......"వారిరువురి మధ్యనా అయిదునిముసముల కాలము ముందుకు పరువుతీసినది.

"మన కుటుంబపు ఆస్తి భాగపంపిణీ చేసుకుంటే బాగుంటుందేమోనని..."అన్న మాటలు నారాయణ అస్ఫుటకంఠస్వరాన వెలువడినవి.

దీక్షితులు శిరం పైకి ఎత్తి శూన్యంవేపు మనోవికారంగా వీక్షించుచూ శాంతంగా, నిశ్చలంగా,

నెమ్మదిగా అన్నాడు: "బాగుంటుందని ఎవరన్నారూ......"

నారాయణమనసులో కొంచెంగా కోపాగ్నిజ్వాల రగిలినది.

"ఎవరైనా చెప్పవలసిన వయసా యిపుడు..." అతని కంఠనాదమునందు కించిత్ కాఠిన్యత కూడి వున్నది.

దీక్షితులు ఆనతశిరస్కుడై నాలుగుక్షణముల పాటు ఏదో ఆలోచించుకుని జవాబుచెప్పబోతుండగా లోపలినుంచి ఆమెకంఠస్వరం వినిపించింది.

"అతని కోరికను మీరు ఆమోదించండి. నిష్కారణ ప్రసంగములకు అవకాశము కలిగించి కుటుంబప్రతిష్ఠను బూడిదపాలు కానీకండి."

"ఇంకేం? అప్రకారమే చేద్దాం. మీఒదినె చెప్పేసిందికదా! రేపే పూర్తిచేసుకుందాం."

"వుండుకున్న ఋణములోకూడ సగముపాలు నేను పంచుకుంటాను. ఆపదిహేనువేల ఋణములోను నేను ఒక్క రాగిదమ్మిడీ అయినా ఎరక్కపోయినప్పటికీ ఇంత ఋణభారం నీఒక్కడిపైనే మోపటమనేది నాకు భావ్యంగా తోచుటలేదు."

"ఆఋణంతో నీకు నిమిత్తములేదు. దాని కర్త నేనుకదా!"

"అయినప్పటికీ ఆఋణభారమంతా నీఒక్కనిపైనే మోపుట నాకు ఇష్టములేదు. లోకం గుడ్డిది..."

"దాని కర్తను నేను హరీ! నీవు నాసోదరుడవైనంతమాత్రమున నేను సలిపిన పాపంలో నీకు సగముపాలు పంచి యిమ్మంటావా? ఇది సబబైన మాట కాదు."

"ఇంకను ఇప్పటికికూడా జ్ఞానసూర్యుడు నీలో ప్రచండకాంతులతో ప్రకాశిస్తూనే వున్నాడే అన్నయ్యా? ఈ నీ అధోగతికి మరి కారకు లెవరు?" అని నారాయణమనసు తీవ్రముగ ఆవేదన చెందినది.

దీక్షితులు కొంచెంసేపు మౌనంగా మనసులో ఏదో ఆలోచించుకుంటూ కూర్చుని వెఱ్ఱిపుట్టినవాని వలె అకస్మాత్తుగా గుబులుగా లేచి నిలబడి "ఏమోరా హరీ! అవిభాజ్యంగా వుండుట మంచి దనుకున్నంత కాలం అవిభాజ్యంగానే వున్నాం. ఇప్పుడు మంచిది గాదని తోస్తే నాఅడ్డు ఏమీ లేదు" అని అంటూ బయటకు వెళ్లిపోయినాడు.

"ఇదా నీవిచారం హరీ! ......" అని చిరునవ్వుతో పలుకుతూ ఒదినెగారు తలుపుచెక్కల చాటునుంచి వచ్చి తన మఱిదిప్రక్కనే కూర్చున్నది.

"అన్నయ్య అనవసరంగా డబ్బు తగలేస్తున్నాడు ఒదినా! నువ్వయినా చెప్పిచూడకూడదూ?" అని అన్నాడు అతను చింతాక్రాంతంగా.

ఒదినెగారు తేలిగ్గా నవ్వి అన్నది: "ఓయ్ పిచ్చిహరీ! మీఅన్నయ్యకు హితబోధ చేయగలిగిన వారంటూ ఒకరున్నారా? వెన్నెలహాయితో లోకాన్ని ఆనందడోలికల వూగింపజేసే శీతలకరుడు అంధకారశర్వరిలో అంతమైపోతున్నపుడు అతనికి ఎవరు జ్ఞానబోధ చేయగలరు?"

"ఇంత మంచివాళ్లూ, జ్ఞానవంతులూ దుష్టవర్తనులుగా మారిపోవుట నేను ఎక్కడా చూడలేదమ్మా!"

"పిచ్చితండ్రీ! పిడుగువచ్చి నెత్తిపై వ్రాలబోతుంటే, వలదని వారిస్తేమాత్రం వూరుకుంటుందా?"

"ఆగకపోయినప్పటికీ ఏదో ఒక ప్రయత్నమంటూ చేయవలెగదమ్మా?"

"క్షణకాలములో ముంచుకొచ్చేదానిని నీప్రయత్నము లేమి అడ్డగింపగలవు? తప్పనిసరిగ దానికి బలియైపోవల్సినదే."

"ఏమో? నీవాదన నాకు నచ్చలేదమ్మా!"

"పిచ్చివాడా! నేను నిన్ను కఠినముగ శాసింపగలను. మార్దవంగా ప్రేమింపగలను. నీవే ఒక బెబ్బులి నోట పడి హతమైపోతున్నపుడు నా శాసనములూ, నాప్రేమలూ నిన్ను ఏమాత్రం కాపాడగలవు? ప్రపంచంలో పండితుడే మూఢుడైపోతున్నపుడు వానికి బుద్ధిలోప మెక్కడ వున్నది? మూఢుడే పండితుడుగ నటిస్తున్నపుడు వానికి బుద్ధికుశలత ఎచటనుండి లభిస్తున్నది?............ఈమాటలు పలుకుతూన్నపుడు ఆమెనయనములు దివ్యకాంతులతో వెలిగినవి. కంఠస్వరమునందు మానవత్వమునకు మించిన ఒకవిధమైన అసాధారణప్రజ్ఞా, దేనిలోనూ చలించని నమ్మకమూ, ఆశనిరాశల కందని బలీయసంకల్పమూ ద్యోతకమౌతున్నవి. నుదుటిరేఖల్లో త్యాగశీలత పాయలై ప్రవహిస్తున్నది. తన ఒదినగారు విషయ విమర్శనయందు ఎంత గొప్పబుద్ధి ప్రదర్శింపగల ఉత్తమురాలో అతడు గ్రహించుకున్నాడు. అందువల్లనే అసూయాపరురాలు, ముక్కోపి, కఠినురాలు,

స్వార్థచింతనాభిలాషీ అయిన రాధాదేవి అనే ఆనిశితకర వాలమును ఇంతకాలమూ డొక్కల్లో వుంచుకుని అరమరలు లేకుండా కాపురంచేయగలుగుతున్నదని అనుకున్నాడు నారాయణ.

ఆరాత్రి శయనాగారమందు భర్తకు ఎదురుగా ఆసీనురాలై రాధాదేవి కించిత్ ఉత్సాహంగానూ, కొంటెతనంగానూ అన్నది: "ఇప్పటికైనా మేల్కొన్నారు. సంతోషం."

ఎదుటి తెల్లగోడపై వ్రేలాడుతుండిన చిత్రములో పిల్లవాయువుల నైర్మల్యతతో దోబూచులాడుతూండిన రమణభగవానుని నయనపుంజములవైపు తదేకంగా దృష్టిబఱపుతూ నారాయణ అన్నాడు, ఇసుమంతగా కాఠిన్యత చూపే కంఠస్వరంతో: "నాకు సంతోషంగా లేదు. మేల్కొనవలసిన దశ పట్టిందిగదా అని ఏడుస్తున్నాను."

"అటువంటప్పుడు మానేస్తే పోయేదికదా ?" అని కొంచెం వెటకారంగా ధ్వనించింది ఆమె కంఠస్వరం.

అతని మనసు అగ్నిముఖమున వుంచిన వెన్నముద్దవలె కరిగిపోయినది. శ్రవణపుటములను సూది మొనలతో గుచ్చినట్లయినది. రోషమూ, దుఃఖమూ ఏకమై గుండెల్ని మండింపజేసినవి. పసిబాలునివలె ఎక్కి ఎక్కి ఏడ్చుచు మాటలు కంఠపుతడిలో నలిగిపోతూండగా కంపితస్వరాన ఇలా అన్నాడు: "ఎల్లా మానేసేదీ ? ఇదివఱకు ధూర్తనదీతరంగములు ఎచటనో దూరముగ ప్రవహిస్తూండేవి. ఆ కలుషితప్రవాహమును కన్ను విప్పి అయినా వీక్షించుటకు అనుమతించేవాణ్ని గాను. ఆ ప్రవాహమున ఒక్క ప్రక్క లభించే శుభ్ర జలమునుమాత్రమే నేత్రముల కద్దుకుని భక్తితో సేవించి సేదతీర్చుకొనేవాడ్ని. ఆపవిత్రసలిలములపై కదిలే కమ్మతెఱలకు నాప్రాణం ఎంతో హాయినిపొందేది. ఆ పుణ్యపులినసీమలపై పరుండి నాజీవితం ధన్యత చెందినదని ఆనందించేవాణ్ని. ఆతరంగముల మధురగాననృత్య విశేషములకు పరవశత చెందేవాణ్ని. నాబ్రతుకంతా ఆవిధముగనే సుఖోపేతముగ గడిచిపోగలదని ఆశించాను... కాని అలా జరుగలేదు. ఆవిషసలిలప్రవాహం నేడు నాపాదముల అడుక్కి నెట్టుకునివచ్చినది. దాన్ని అడ్డగింపగల బలం నాలో నీరసించిపోయింది..."

తీవ్రముగ తపించిపోతూన్న హృదయాంతరాళముల నుండి వెలువడిన ఆ విషాదగీతమును వ్యర్థప్రలాపముల క్రింద జమచేసి రాధాదేవి నిర్లక్ష్యముగా నవ్వేసి ఇలా అన్నది:

"అహ్హా ! హ్హా ! ఆయనగారి ప్రవర్తనగురించి ఎంత హృదయావేదనతో విలపించిపోతున్నారండీ !"

భగవానుని పటంలోకి దీనదృష్టులు బఱపుతూనే పెదిమలు కదిలించాడు నారాయణ.

"సత్యం. నాహృదయం తీవ్రావేదనతో కాలిపోతోంది. ఈదుర్దశను కండ్లారా చూడకుండా రోజులు త్వరగా ముగించుకుని పోయిన నాతల్లిదండ్రుల అదృష్టఫలములో సగముపాలైనా నాకు లభింపకపోయెనే అని నామనసు బాధతో అలమటించిపోతోంది."

ఆ విషాదాగ్నికి ఇక మరి సమిధలు కూర్చుట వలన నష్టం సంభవింపగలదని భావించి రాధాదేవి ఇంకొకరకంగా సంభాషణ మార్చినది.

"అయితే, ఇందాక ఆమెతో అంతసేపు వాదన పెట్టుకున్నా రెందుకూ ? మాటల కేమి తక్కువా ? ఆమెకు నోటినిండా మాటలూ, పళ్లూ కొల్లలుగా వున్నాయి. మనుష్యుల్ని మంచితనంగా బోల్తా కొట్టించడము ఆమె బాగా నేర్చుకుంది."

తుపాకిదెబ్బ తిన్న లేడిపిల్లవలెనే నారాయణ మనసు వేదనతో గిలగిలా తన్నుకున్నది. "వదినె స్వభావమును నీవు చాలా పొరబాటున గ్రహించావు. నీ అల్పబుద్ధికి ఆమెలోని గొప్పతనము గోచరింపదు."

రాధాదేవి లోలోపల ఉక్రోషంతో కాలిపోతున్నప్పటికీ పైకిమాత్రం వెకిలిగా నవ్వుతూ అన్నది: "అదేమిటండోయ్ ! మీవదినగారు దేవతాస్త్రీయా ఏమిటి ?"

"మావదినగారు దేవతాస్త్రీకంటెకూడ ఉత్తమురాలు. దేవతాస్త్రీల చరిత్రల్లోనైనా ఏదో ఒక నల్లచార కానవస్తూనేవుంటుంది. కాని మావదినగారి జీవితములో వేలువంచి చూపదగిన ఘట్టము ఒక్కటీ లేదు. కాగా సమస్తమానవులకు యుగయుగములవఱకూ ఆదర్శముగ వుంచుకోదగిన పరమపావనజీవితము ఆమెది. కరుణ, క్షమ, శాంతమూ—ఇవి ఆమె భగవంతునినుండి పొందిన వరఫలితములు. మంచిచెడ్డలను సహించుటలో ఆమె వాయువుకంటెగూడ గొప్పది. ఆమె అధరములనుండి వెలువడే ప్రతిమాటా ఒక సుమధుర భావగీతం. ఆమె విశ్వప్రేమను సదా గానంపలికే ఒక విపంచి......"

రాధాదేవి ఫక్కున విరగబడి నవ్వుతూ అన్నది: "మీరుకూడా రామనాటకములోని లక్ష్మణపాత్రకు ఏమాత్రం తీసిపోరని నేను యీఇంట్లో అడుగుపెట్టిన మరురోజునే గ్రహించాను. అవును. మూఢుల మనసులు ఎన్నటికైనా మూఢులే మర్చుకోవాలి. ఒకరు చెపితే వినరు."

ఈమాటలతో నారాయణహృదయంలో రోషము, కోపము పట్టపగ్గాలు లేకుండా, విజృంభించుకునిపోయినవి. ఛప్పున కుర్చీలోనుంచి లేచి నిలబడి చింతనిప్పులవలె కోపముతో ఎఱ్ఱనైన నేత్రములతో ఆమెను పరికిస్తూ "నేను మూఢుడినా? నావదినగారు దలారిమనిషా?"అని గర్జిస్తూ వడిగా నడిచివెళ్లి బయటి సావిడిలో ఒకమూల కూర్చుని కన్నీటిధారలతో వెన్నెల్లోకి చూస్తూ 'ఓవదినా!' అని దీనస్వరంతో పిలిచాడు. ప్రక్కగదిలో పరుండి జాగృతిలోనే వున్న ఇంటి పెద్దకోడలు వరలక్ష్మమ్మకు యీదంపతుల సంభాషణ వినిపించకపోలేదు. ఆమె నెమ్మదిగా వచ్చి నారాయణదగ్గఱగా కూర్చున్నది. వదినగారిని చూచి నారాయణ పసిబాలునివలె ఆవురుమంటూ "వదినా! నాకీపెళ్లి ఎందుకు చేశావమ్మా? నీ పుట్టింటిబాపతుసంబంధంకదా అని నీవంటిదే అయివుంటుందని తలిచానుగాని ఇంత............"

వరలక్ష్మమ్మ ఇంకా కొంచెందగ్గఱకు జరిగి అతని మాటలకు అడ్డుతగిలి "నాయనా! అది అబల. స్త్రీసహజమైన వాక్ బలహీనత రాధాదేవిలో కన్పించుట ఏమంత ఆశ్చర్యకరమైన విషయం కాదు. అదీగాక దాని వయసు ఏపాటి? ఇంకా తిన్నగా ముక్కుపచ్చలారలేదు సుమా!"అని అన్నది శాంతరస ముట్టిపడుతూండగా.

"దాన్ని పసిబాల అని తేలిగ్గా చెప్తున్నావ్? అది ఎంత ధూర్తురాలో నీకు తెలుసునా?"

"దాంపత్యం అని అన్నపుడు అప్పుడప్పుడు ఏవేవో కొద్ది పొఱపులు వస్తూంటవి. అటువంటి వాటిని సహృదయంతో సర్దుకునిపోవాలిగాని ఇంత కోపం తెచ్చుకుని......"

"అది గాదు వదినా! ఆ నీచురాలు మా అన్నయ్యనూ, నిన్నూ.........."వరలక్ష్మమ్మ తన కోమల హస్తము అతని పెదవులకు అడ్డుగా వుంచి శాంతమైన చిరునగవుతో అన్నది:

"నేను విన్నాను. దాని మాటల్లో తప్పేమీ లేదని నాకు తోచింది. దుష్టప్రవర్తకులైన మీ అన్నయ్యను తీవ్రంగా అసహ్యించుకుంది. సహస్రగిరులు వచ్చి మీద వ్రాలబోతూన్నప్పటికీ చలించని ధైర్యసంపత్తుతో, గాఢవిశ్వాసంతో ప్రేమింపగల శక్తీ, భక్తితో సేవింపగల ఓపికా, నీలోవలెనే అందరికీ వుండాలని నీవు కోరటం పొఱబాటు. నీభావనకు నేను ఒక ఉత్తమస్త్రీనిగా తోచవచ్చు. అంతకు కొంచెం తక్కువతరగతికి చెందినదాన్నిగా రాధాదేవి భావింపవచ్చు. నీదృష్టియే దాని కలవడాలని పంతంపట్టి కోపగించుకుని అబలయగు రాధను రచ్చలోకి యీడ్చి అల్లరిపెట్టడం నీకు భావ్యమా నాయనా? ఆలోచించుకో........."

"నీది ఎంత ధీరచిత్తమమ్మా వదినా?......"

అతనిలోని దుఃఖప్రవాహమునకు కట్టలు తెగినవి. కల్లోలితతరంగములతో విజృంభించినది. దీనముగ విలపిస్తూ ఆమెఒడిలోనికి పసిబాలునివలె ఒరిగినాడు. వరలక్ష్మి నారాయణశిరసును అనునయముగ నిమురుతూ, సమస్త ప్రజాహృదయభావములను సానుభూతితో పరికించుచు నీలిమబ్బుల నింగిలో వడివడిగ పరుగులిడుతూండిన రోహిణీరమణునివంక ఏకాగ్రంగా దృష్టినిలిపి బరువైన హృదయంతో నెమ్మదిగా అస్ఫుటకంఠస్వరాన అన్నది: "నాదుర్దశకై విలపించుచున్నావా నారూ? నరజన్మకు నూరుదశలు గడవాలన్నారు."

* * * *

మర్నాటి ఉషఃకాలముననే ఆ గ్రామంలోని పెద్దలు కొందరు భాగపంపిణీ చేయుటకొఱకై దీక్షితుల ఇంటిముందు సమావేశమైనారు. వారందరికీ దీక్షితులు ప్రారంభంలో ఒక్కతడవ నమస్కరించి అచంచలవిశ్వాసంతో యీవిధంగా పలికాడు: "ఇది నా సమ్మతిపై జరుగనున్నది. ఇందులో బలవంతమేమీ లేదు. వాడు నా తమ్ముడు. నన్ను అమాయక హృదయంతో ప్రేమిస్తున్నాడు. భక్తితో సేవిస్తున్నాడు. స్వర్గంలో వున్న మాఅమ్మా, సర్వాంతర్యామియైన ఆభగవంతుడూకూడ వాడి భారం మాభార్యాభర్తలపై వుంచారు...వాడు చిన్నవాడు. భద్రమైన వస్తువులను, మంచివాటిని సమకూర్చుకోవటం వాడికి తెలీదు........"ఋణభారంలో సగంవాటా తనకూడా పంచియివ్వాల్సినదిగా నారాయణ పెద్దలను కోరగా, అందుకు జవాబుగా "ఆ ఋణభారవాహన క్లేశమును వాడికి పంచిఇచ్చుటకు వీలులేదు"అని ఖండి

తముగ చెప్పాడు. భూములలోనూ, వస్తువాహనముల లోనూ మంచివన్నీ నారాయణభాగమునకు దీక్షితుల బలవంతముపైననే కేటాయించడమైనది. తమ్ముడియెడల చాలా ఉదారబుద్ధితో ప్రవర్తించాడని అందరూ సంతోషిస్తున్నారు. ఒకమూల నిలబడి జరుగుచున్న దాన్నంతా వేదనగా పరికించుచున్న నారాయణ మాత్రము ఖేదముతో క్రుంగిపోతున్నాడు. "ఇంత కంటే అన్యాయ మనేది ఇంకొకటి లేదు. అన్నయ్యకు చాలా ద్రోహం జరిగింది"అని గొణుక్కున్నాడు. భాగపంపిణీప్రకారం నారాయణవంతుకు పైబజార్లోని డాబాఇల్లు ఏర్పాటయింది. గృహప్రవేశమునకుకూడా అదే తగిన శుభదినమని పెద్దలు సలహా యిచ్చారు. ఇంటి చిన్నకోడలి ఆనందమునకు అంతు లేదు. రాధాదేవి వెంటనే గుమ్మం దాటినది. సామాన్లు బండ్లపై చేరుతూన్నవి. శుభనిమిషములు సమీపించుచున్నవని నారాయణను పెద్దలు తొందరిస్తున్నారు. గౌరవర్ణాంకితములైన అతని నయనములనుండి కన్నీటి కాల్వలు అపరిమితవేగంతో ప్రవహించుచున్నవి. గుబులుగా తల త్రిప్పుకుంటూ 'వదినె ఏదీ?'అని అంటూ ఇల్లంతా కలయదిరిగినాడు. వంటయింటి దొడ్డిగుమ్మంలో యాదాలాపంగా నిల్చునివుండి ప్రచండమైన వేడిమితో పచ్చగా కాలివున్న అంబరవీధిలోకి అవలోకిస్తూవున్న వదినగారు అతని కంటబడినది. వడివడిగా నడిచివెళ్లి ఆమెపాదములపై వ్రాలి వలవలా విలపిస్తూ అన్నాడు నారాయణ: "నీఒడిలో పెరిగాను. నీ స్తన్యం త్రాగి బ్రతికాను. నీభుజములపై ఎక్కి కులికాను. నీవే తల్లివనీ దైవమనీ భావించాను. కాని ఒకానొక దుష్టక్షణమున మీ ఇరువుర్నీ ఎడబాయవలసిన దుర్గతి రాగలదని సూచనగానైనా తోచివుంటే భక్తిశ్రద్ధలతో ప్రేమించి వుండేవాణ్ని కాదేమో నమ్మా?"

ఆమెగంభీరవాక్కులు యీవిధంగా ధ్వనించినవి: "పిచ్చి నారూ! ఎంత ఆత్మీయులైనప్పటికీ, పూజనీయులైనప్పటికీ, కాలప్రవాహవేగములో గడ్డిపోచలై కొట్టుకునిపోతున్న వారిని అనుసరింపగోరుట తగనిపని. అది దుస్సాధ్యమని తెలిసీకూడా కాలచక్రపు సందుల్లో యిరుక్కుని పిప్పిపిప్పిగా నలిగిపోతూండిన అభాగ్యజీవులను అనుసరింపగోరుటగాని, రక్షింపగోరుటగాని స్వకీయమును చిచ్చుపెట్టుకోవడమే కాగలదు. అది త్యాగధర్మమూ గాదు. ఆత్మబలమునకు నిదర్శనమూ గాదు. అట్టివారియెడ తన శక్తి కతీతముగానట్టి రీతిలో సానుభూతి ప్రకటింపగలిగియుండుటయే మానవధర్మం..."

"ఈదీనుడు నీదయాభిక్షకై వేడుకుంటున్నాడమ్మా!"

తన హస్తములతో పాదములపై వ్రాలివున్న నారాయణను పైకి లేవదీసి అతని శిరమును సాదరముగ, వాత్సల్యముగ నిమురుతూ వరలక్ష్మమ్మ అన్నది: "నారూ! అంతకంతకు పసిపిల్లవాడివై పోతున్నావేం? ఇంత అధైర్యం దేనికి..."

కాలప్రవాహపు లోతుల్లో రెండు పంచాంగములు లీనమైపోయినవి. ఈలోపున దీక్షితుల కుటుంబంలో చాలామార్పులు జరగినవి. ఈమధ్యనే రూపసియగు ఒకవేశ్యయువతిని తీసికొనివచ్చి తన ఇంటి ఎదురుగా ఒక గృహమును నిర్మించి అందుంచినాడు. ఆవేశ్యఇంట విందులు, నృత్యములు, పాటకచ్చేరీలు— ఆ వినోదకాలక్షేపము లన్నిటికి త్రాగుబోతులూ, విలాసపురుషులూ, రౌడీజనమూ హాజరు కావడం, దినమునకు కనీసం రెండుడజన్లు బ్రాందీసీసాలు ఖర్చుపడటం పరిపాటిఅయిపోయింది. ఇదివఱకు ఆయన కంట పడుటకే భీతితో వణికిపోయెడి నీచపురుషులు యీనాడాయనకు ఆప్తమిత్రులైనారు. బుగ్గలపైకి కటింగు, ఎగదువ్వడుక్రాఫూ, చారల లుంగీగుడ్డతో గూడకట్టూ, వ్రేళ్లల్లో యిరికివుండే ఆరిపోయిన బీడీపీకా— ఈ ఆకారంలో ఆయన బజారువెంట నడచిపోతూవుంటే, 'ఈయనేనా భాగవతులవారి దీక్షితులుగారు!' అని విస్తుపోయి చూస్తూవుండేవారు ఆ గ్రామీయులు.

ఈమధ్యలో నారాయణ తన అన్నగార్ని గురించీ, వదినగార్ని గురించీ అనేకవిషయాలు విన్నాడు. అతని మనసు ఎల్లప్పుడూ విషాదమేఘములతో కప్పబడి చింతాక్రాంతమై వుంటోంది. ఏపని చేయాలన్నా అతని కేమీ తోచుటలేదు. ఎప్పుడూ ఏదో గుబులుగా వుంటుంది.

వరలక్ష్మమ్మ తమ్ముడు జిల్లాకలెక్టర్ యీమధ్య వచ్చాడట. భార్యాభర్తలనిద్దర్నీ వచ్చి తనయింట కొంతకాలం వుండిపోవలసినదిగా కోరినాడట. అందుకు ఇద్దరూ మూకీభావం వహించివూరుకున్నారట. అంతట ఆయన అప్పగారిని ఇవతలకు పిలిచి యీవిషమపరిస్థితులలో నీవు యిక్కడ వుండవలసినదానివి కాదు. అవమానమును భరింపలేక ప్రాణమునకు ముప్పు తెచ్చిపెట్టు

కోగలవేమో? అంతగా మంచి పరిస్థితులు తటస్థించినపుడు, అప్పుడే తిరిగివత్తువుగాని, రమ్మనమని బ్రతిమాలినాడట! అందు కామె సుతరామూ అనుమతింపలేదట.

తరుపరి ఒకనాటి సాయంకాలమున, ఆ వేశ్యవనిత ఆహ్వానమును మన్నించి వరలక్ష్మమ్మ ఆమెయింటికి వెళ్లనందుకుగాను దీక్షితులు ఉగ్రుడై ఆమెశరీరమును రుధిరప్రవాహముతో నింపినాడట!

ఒంటిపైని నగలన్నీ వల్లకాడైనవట! మెడలో ఒక సన్నని కాడలాటి ఒంటిపరుస గొలుసే మైత్రవేలాడుతూన్నదేమో! అదికూడా అనుమానాస్పదమే! "ఆయనకు బుద్ధి లేదే అనుకో! ఆవిడకైనా వుండొద్దూ? ఒక చెంప అన్నం లేని కాలం రాబోతుంటే, తనపేరిట వున్న భూమినీ, నగలనూ ఏమని ఒసులుకోవడం? ఇది పతివ్రతాలక్షణమని ఎవ రంటారూ" ఇది నారాయణకు యీవార్తలన్నిటినీ వినిపించిన నిశితవిమర్శన చివఱకు.

ఆమె అవమానదుఃఖములతో కృశించిపోతూ గుమ్మం దాటి బయటికే రావడములేదట. ఉదయం పూట ఒక్క తడవమాత్రం కాలవకు నీటికై వచ్చినా బిందె చంకనిడుకుని వెంటనే వెళ్లిపోతుందట. ఆకాసేపటిలోనే ఆమె రాధాదేవినోటినుంచి వెలువడే ఎన్నో విధములైన సూటీపోటీలకు గురికావలసివస్తున్నదట!

ఇవన్నీ ఇలా వుండగా, తన బావగారు చెడిపోవడానికి వరలక్ష్మమ్మే చాలావఱకు కారణమని రాధాదేవి ఒక విచిత్రప్రచారం గ్రామంలోని అమ్మలక్కలందరివద్ద ప్రారంభించింది. యీవిషయం విని నారాయణ రాధాదేవిని కొంచెం మందలించబోయేసరికి మీకుటుంబపరువుప్రతిష్ఠలు మండినట్లే వున్నవి అని అంటూ నాలుగుకేకలు విసిరింది.

ఈ వార్తలన్నీ నారాయణమనసును అపరిమితముగ కలవరపెట్టుచున్నవి. ఈపరిస్థితులలో తన వదినగారిని ఒక్కతడవ చూడాలనిపించింది. ఆమెదగ్గిఱ కూర్చొని కండ్లనిండా నీరు కారుస్తేగాని యీదుఃఖావేశము కొంతవరకైనా శమింప దనుకున్నాడు. కాని ఆమెదర్శనం ఏవిధంగా వీలవుతుందీ? అది దుస్సాధ్యం. వరలక్ష్మమ్మనుగురించి గ్రామంలో రాధాదేవిసల్పుచున్న విషమప్రచారంవలన చాలాకాలంనుంచీ నారాయణ సిగ్గుచెంది మొహంచెల్లక అన్నగారింటికి వెళ్లుటయే మానివేశాడు. పైవార్తలతోచిత్రింపబడివున్న తన వదినగారి స్వరూపమును చూడలేకపోవుటకూడ ఒక కారణమే! కాని అన్నగారుమాత్రము ఏబజారుమలుపులోనో నలుగురు నీచస్నేహితులతోనో కలసిపోతూ కనిపించి "ఏరా నారూ! ఒంట్లో కులాసాగా వుంటున్నదా?" అని అంటూ ఎంతో ఆప్యాయంగా పలకరిస్తాడు. జవాబుగా, ఆయన్ను కొంచెం ఇవతలకు పిలిచి తన శిరమును ఆయనగుండెల్లో దాచుకుని కొంచెంసేపు కన్నీరు కారుద్దామనిపిస్తుంది. కాని వెంటనే ఆ భావనకు స్వస్తిచెప్పి "కులాసాగానే వున్నాను అన్నయ్యా!" అంటాడు. అశ్రువులూరిన నేత్రాలతో తన అన్నగారిని కనుమేర దాటిపోయేవరకూ అవలోకిస్తూ ఆప్రదేశమందే నిలబడివుంటాడు.

* * *

ఎంతోకాలముగ ప్రతీక్షించినపిమ్మట నారాయణమనోరథ మీడేరినది. కృష్ణసర్పంవలె స్వచ్ఛజలప్రవాహం ఒంపులుఒంపులు తిరిగి సాయార్కబింబపు ధవళకాంతులకు బంగరు మెరుగులు దిద్దుకుంటూ ముందుకు సాగిపోతున్నది. రేవులో వరలక్ష్మమ్మతప్ప మరెవ్వరునూ లేరు. నారాయణ కొలదిదూరమున వున్న వంతెన దిమ్మెపై ఆసీనుడై దిగులుగా, తదేకంగా ఆమెవైపు పరికించుచున్నాడు. తన వదినగారి దేహము పాండుర చ్ఛాయగా పాలిపోయి పాటవముతప్పి నీరసముగ కదలుచున్నది. ఆమెలలాటభాగమున జరత్వము బలవంతముగ బయటపడుచున్నది. ఆ నేత్రముల లోతులలో దావానలం ప్రజ్వరిల్లుతూన్నదనీ, ఆమె హృదయం అంతులేని వ్యాకులతతో కుంగి కృశించిపోతోందనీ అతను గ్రహించాడు. వరలక్ష్మమ్మ జలపాత్రను చంక నిడుకుని మెట్లు ఎక్కుతున్నది. నారాయణ గజగజ కంపించిపోతూ ఎదురుగా వెళ్లి ఆమెకు కొంచెం సమీపమున నిలబడి 'వదినా...' అని సంబోధించాడు ఆవేగహృదయంతో. 'నారూ'...... అని శిరము పైకెత్తి చూచినది నారాయణవంక. ఆ ఇరువురి దృష్టులూ ఒక త్రుటికాలము పాటు నాకలోకమునకు చెందిన దివ్యత్వమును స్మరించుకున్నవి.

వరలక్ష్మమ్మ నీరసంగా నవ్వి "నారూ! నీరసంగా కన్పిస్తున్నావేం? సుఖంగా వున్నావా?" అని అడిగింది. ఆ మందహాసములో వెనుకటి ప్రకాశంలేదు. బలీయమైన భావసౌధమునుండి వెలువడినట్లుగ లేదు. విధిలేక క్షయరోగి నవ్వినట్లుగ, ఆ మందస్మితము తెల్లగా పాలిపోయిన అధరముల ఒంపుల్లోనుంచి జారుకున్నది.

నారాయణ దుఃఖభారమును సహింపలేక కన్నీటిధారలు ప్రవహింపజేయుచు దీనంగా అన్నాడు: "నీకంటే నీరసంగా కనిపిస్తున్నానా వదినా? మీ

హాస్టల్లో పెరిగి, పెద్దవాడినై మనిషిగా తయారైన నేను మీ ఇక్కట్లను కళ్లారా గాంచుచు ఇంకనూ బ్రతికే యున్నాను. మిమ్మల్ని గూర్చిన దూషణవాక్యములను ఆలకించు మా చిల్లులుపడినకర్ణములతో, పరితాపాగ్నితో మండిపోతూన్న హృదయంతో ఇంకనూ మనిషిలాగా తిరుగుతూనే వున్నాను. జ్ఞానచిత్తంలో విషతుషాను రేగినది. ఉత్తమురాలి. హృదయంలో అగ్నిగుండం భగ్గున మండుచున్నది. ఇది ఊరకనే సంభవింపలేదు. దీని ప్రభావము గుర్తించిన నా గుండెలు తరుక్కునిపోతున్నవి. ఆ దయామయుడైన భగవంతుడు ఇంకనూ నన్ను ఎందుకు జీవించుమని శాసిస్తున్నాడో తెలియదు ...."

"వదినతండ్రీ! ఈ రెండు సంవత్సరములలో నూ యింత పిచ్చిగా మారిపోయినా వేం? నిష్కారణంగా మనసులో కలతపెట్టుకొనకు..." అని అంటూ వరలక్ష్మమ్మ ముందడుగు వేసింది.

వరలక్ష్మమ్మకు ఆకస్మికంగా పెద్ద జబ్బు చేసినది. అందరూ ఆశ్చర్యాన్వితులైనారు. కాని నారాయణమాత్రం విస్మయమందలేదు. దావాగ్ని వేడిమిచే వాడిపోయిన ఆ మెసుకుమారహృదయపుష్పం ఇంకనూ ఎంతోకాలం సువాసనలు వెదజల్లుతూ వుండ గలదని అతను తలచలేదు. శీతలకంపనములతో దుర్బలములైపోయిన ఆ మెగుండెలు ఏ అమంగళక్షణమునన్నో మానభావం వహింపగలవని ఎంతోకాలంనుంచీ ఆదుర్దాపడుతూ నేవున్నాడు.

తాను అకాలమృత్యువును జేరిపోనుండగా వరలక్ష్మమ్మ నారాయణకు కబురంపి పిల్చుకుని 'నారూ! దేనిని నీవు ఇంతకాలమూ కల్పతరువని భావించావో అది యీనాడు యీలోకాన్నించి శెలవుగైకొననున్నది. కాని ఆ వృక్షం తన బహిఃప్రాణములనుమాత్రము నీచేతిలో వుంచిపోతున్నది. దాని బాధ్యత నీది......' అని చెప్పుతూ వరలక్ష్మమ్మ ప్రాణసమీరములను ఒదిలినది. ఆ బహిఃప్రాణము అన్నయ్య అని అతనికి తెలియకపోలేదు!

కుటుంబపు హోదాకు తగినట్లుగా ధనమును వెచ్చించి శ్రాద్ధకర్మలన్నింటినీ తగురీతిగా జరిపించాడు నారాయణ. నారాయణ శ్రాద్ధాంత్యదినమున దీక్షితుల పాదములను గట్టిగా స్పృశించి "అన్నయ్యా! అదృష్టవంతురాలుగనుకనే ఆ మహాతల్లి సువాసినీరూపంలో స్వర్గలోకమునకు చేరుకున్నది. నీవు ఇక ఎక్కడికి నీ వెళ్లవద్దు. ఈనాడు నీవు పేదవాడివని విచారింపవలదు. నా కున్నదంతా నీదే! నాదగ్గరనే వుండిపో. నీకు కోపం కలిగే పని దేనినీ నేను చెయ్యను!' అని బ్రతిమాలుకొన్నాడు. అందుకు దీక్షితుల ఆమోదము పొందాడు.

కాని మాసముదినములైనా గడువకమునుపే దీక్షితులు కన్పించకుండా వెళ్లిపోయినాడు. నారాయణ ఎంతో వ్యయప్రయాసల కోర్చి ఎంత అన్వేషించి నప్పటికీ ఫలితం శూన్యమైనది.

రెండుమాసములు గడిచినతరువాత డిసెంబరు ౨౦వ తేదీ ఉదయకాలమందు నారాయణ వాలు కుర్చీలో పరుండి వార్తాపత్రిక గాంచుచుండగా ఒక ప్రక్కన చిన్నఅచ్చులో యీవార్త కానవచ్చింది.

"దుర్మరణం"

నేటి వుదయం కూమ్‌నదిలో ఒక మానవ కళేబరం తేలినది. బయటకు తీసిచూడగా కొందరు ఆయనను గుర్తుపట్టగలిగారు. పేరు దీక్షితులుగారనీ, ఇంటి పేరు భాగవతులవారనీ తెలిసినది......"

నారాయణనేత్రములనుంచి పత్రికపై రెండు కన్నీటికణములు పటపట మని ధ్వనించినవి. నారాయణ కంటతడితో గోడపై ఎదురుగా వ్రేలాడుతూ వున్న వదినగారిచిత్రంలోకి తదేకంగా ఉన్మాదుని వలె పరికించుచున్నాడు. ఆ చిత్రంలోని వదినగారు ఆతురతగా అడుగుతున్నది "నారూ! ఆయనరక్షణభారం నీపై వుంచితినే? మీ అన్నయ్యను ఏమిచేశావ్?"

ఆ ప్రక్కనే వున్న చిత్రంలోనుంచి ఉగ్రురాలైన తల్లి ప్రశ్నిస్తుంది: "ఛీ! విశ్వాసఘాతకుడా! చివఱకు వాడిని కూమ్‌నదిపాలు చేసి వూరుకుంటావా?"

వెనుక వైపున వున్న చిత్రంలోనుంచి అన్నగారి కంఠస్వరం వాత్సల్యంగా ధ్వనిస్తోంది: "నారూ! కులాసాగా వున్నావా?"

బయటినుంచి క్రమక్రమంగా దగ్గరగా వినిపిస్తూన్న రాధాదేవికంఠస్వరం యీవిధంగా వినిపిస్తున్నది: "నిజంగా భగవంతుడు దయామయుడు! అందుకనే మా కీ క్రొత్త గుబోతు పీడ త్వరలో ఒదిలించాడు......"